

Цивилна служба је алтернатива класичном војном року и обавља се искључиво у цивилним институцијама.

Практичним ангажовањем и друштвено корисним радом у цивилним организацијама и установама, регрути на тај начин одужују свој дуг и држави и друштву. Проблем је једино у томе што им то ангажовање не омогућава и обучавање за одбрану земље и што се, нажалост, још не зна тачно шта значи појам друштвено користан рад.

ДВЕ И ПО ГОДИНЕ ИСКУСТВА

Војна обавеза је законом прописано право и дужност грађана државе да се припремају, обучавају и ангажују у одбрани земље. Она је општа, настаје у 17. и траје до 60. године живота. Састоји се од регрутне обавезе, служења војног рока и, потом, оног у резервном саставу. Служење војног рока је друга фаза реализације војне обавезе. Оно је прво практично ангажовање војноспособних припадника мушке популације у систему одбране земље и основни је начин оспособљавања грађана за одбрану. Служењу војног рока подлежу сви држављани оцењени "способним" и "ограничено способним" за службу, а реализује се са и без оружја (у јединицама и установама Војске и Министарства одбране), те служењем војног рока у цивилној служби (у даљем тексту: СВР у ЦС), у цивилним организацијама и установама од општег друштвеног интереса.

Доношењем Уредбе о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе (којом се мења она из 1994), регрутима у Србији омогућено је да своју војну обавезу регулишу као цивилно служење војног рока изјављујући приговор савести. Пре усвајања тог акта, а ради пријема тадашње Савезне Републике Југославије у Савет Европе, дата је препорука да се примене одредбе о људским правима које се односе на приговор савести и рок од три године да се у Србији донесе закон о алтернативној служби. Право на приговор савести, као једно од основних људских права, тако је постало питање од прворазредног значаја, не само за систем војне обавезе и одбране него и целе наше државе.

Да би се испунили ти услови и препоруке, ускладили домаћи са светским стандардима, али и због притисака Савета Европе и појединих домаћих невладиних организација, Савет министара СЦГ је 27. августа 2003. усвојио посебну уредбу о овој материји и тиме испунио све правне претпоставке за несметано вршење цивилне службе од 15. октобра 2003. године. Заправо, служење војног рока у цивилној служби у пракси је код нас од 22. децембра 2003. и, на почетку, за те регруте оно је трајало 13, а класични војни рок са оружјем девет месеци (до измена Закона о Војсци 31. октобра 2005).

■ ПРИГОВОР САВЕСТИ И ВОЈСКА

Основа за остварење статуса приговорача савести је слободна изјава регрута који, писаним захтевом, наводи разлоге због којих жели да војни рок служи у цивилној служби. Захтев се подноси посебној комисији надлежног војног одсека коју је образовао и именовao министар одбране (октобра 2003) и која, после провере спроведеног поступка, доноси одговарајуће решење.

Приговор савести је једно од основних људских права, засновано на убеђењу лица да је слободно и самостално да мисли, стиче и мења своја убеђења. У пракси многих држава, по позиву за служење војног рока, појавио се проблем са лицима која, из својих верских или филозофских убеђења, не прихватају да носе оружје или да га употребљавају.

Међутим, приговор савести нигде није дефинисан. Ипак, он се може одредити на основу усвојених међународних конвенција о људским прави-



ИНСТИТУЦИОНАЛИЗОВАНО

ПРАВО

Право на приговор савести изведено је из слободе мишљења, савести и вероисповести и зато припада основним људским правима (члан 18. Универзалне декларације УН о људским правима). Формално, то право је потврђено у документима и препорукама низа међународних организација – Уједињених нација, Савета Европе и Организације за европску безбедност и сарадњу. Последње три деценије све европске државе су, додуше различито, институционализовале то право.

ма и слободама, међународним и националним законодавним решењима и оствареној пракси.

У најширем смислу, приговор савести може се дефинисати као тотални приговор, онај који се противи самој институцији војне обавезе, те тако одбија чак и “цивилну службу” јер је и она део одбрамбеног система државе.

То може бити и право појединца да сам одлучује на који ће начин испунити своју грађанску дужност у одбрани земље, као право грађана да своју војну обавезу замени алтернативним служењем у цивилној служби. Наравно, то може бити одбијање служења војног рока из верских, моралних, филозофских, хуманитарних или других разлога савести. То подразумева право грађана да не служе Војску под оружјем али и оно да одбије да, за време служења војног рока, ради у установама које су повезане са Војском, па чак и да не служе војни рок. Приговор савести се може јавити и као одбијање плаћања дела пореза који би држава искористила у војне сврхе.

Такође, ни сам појам цивилног служења војног рока није прецизно дефинисан, мада се он може одредити као “служење војног рока ван јединица и установа Војске или МО, а кроз извршавање задатака у цивилним организацијама и установама”. Може се рећи да је цивилна служба алтернатива војном року и да се обавља искључиво у цивилним институцијама. Заправо, регрути практичним ангажовањем и радом у организацијама и установама остварују друштвено користан рад, али који не омогућава обучавање за велики број радњи и поступака потребних за одбрану земље. Нажалост, ни појам друштвено користан рад није на прави начин одређен.

■ ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА

Време када је усвајана законске регулатива која одређује ову проблематику, може се, условно речено, поделити на три периода: први од Устава СРЈ (27. априла 1992) до доношења прве измене и допуне Уредбе о вршењу војне обавезе (29. августа 2003); други од прве до друге измене и допуне Уредбе о вршењу војне обавезе (28. јануара 2005) и трећи после друге измене и допуне Уредбе о вршењу војне обавезе.

Први период је трајао 11 година и четири месеца. За то време усвојено је пет докумената која су регулисала цивилну службу. За овај период особено је да је СРЈ признавала приговор савести и уводила га у свој устав и закон; признавала је и обећавала да ће у доброј мери испуњавати обавезе и опште прихваћена

правила међународног права која чине саставни део унутрашњег правног поретка.

Међутим, тада је свако одбијање пријема и употребе оружја, те избегавање војне службе, било подвргнуто строгим кривичним санкцијама. У том периоду број приговарача савести се никада није могао тачно утврдити (од 0,01% регрута 1995. до 0,06% 2002). Истовремено, савезни устав знао је за приговор савести, али га суштински није признавао као основно људско право, у смислу европских и светских стандарда, јер је оно регулисано у оквиру одељка који се односи на Војску, а не у оном о правима и слободама грађана.

Регрут који у том периоду није желео да служи војни рок под оружјем, преко надлежног војнотериторијалног органа, подносио је у року од 15 дана, од дана пријема позива за регрутацију, писмени захтев и изражавао приговор савести. С друге стране, лица која су се приликом ступања на снагу *Закона о Војсци* већ налазила на одслужењу војног рока, те војни обвезници у резервном саставу, нису имали право да се позову на приговор савести. Уставно и законско регулисање приговора савести, предвиђено *Законом о Војсци*, у садржинском смислу није било у складу са тим основним људским правом загарантованим међународним уговорима. *Закон о Војсци* је, заправо, регруту који није желео да, из разних разлога приговора савести, служи војни рок под оружјем, гарантовао само служење војног рока у цивилној служби и то у јединицама и установама Војске и СМО.

Међутим, *Закон о Војсци* прописује тада посебну, административну процедуру остваривања права на приговор савести и то ону која је регулисана *Законом о општем управном поступку*. А тај закон прописује да је одлука коју донесе орган, који решава по приговору, коначна и да се против ње не може водити управни спор чиме је, практично, искључена судска заштита, иначе уставом загарантована.

Свакако, препреке у остваривању права на истицање приговора савести налазиле су се и у *Кривичном закону Југославије*, који ни сам није био усаглашен са савезним уставом и *Законом о Војсци*. Другим речима, није постојала алтернативна цивилна служба одвојена од јединица, институција и установа Војске. Законодавац је, уствари, под изразом “цивилно служење војног рока” подразумевао ненаоружано служење војног рока у војним јединицама. Ето и зашто ниједан војни обвезник није тада служио војни рок у цивилној служби. О захтевима приговарача савести, и у првом и у другом степену, одлучивао је надлежни војнотериторијални орган.

И код твораца *Уставне повеље државне заједнице СЦГ* приметно је непознавање међународних докумената у вези са признавањем и остваривањем права на приговор савести.

■ МРШАВА ОБУКА ПРИГОВАРАЧА

Други период трајао је 17 месеци и тада су донета четири документа која детаљно регулишу цивилну службу. Измене и допуње Уредбе о вршењу војне обавезе, са применом од 15. новембра 2003, суштински мењају постојећу уредбу. Јер, тада се, први пут, прецизно и јасно дефинише СВР у ЦС. Регрути се, тим изменама, сада упућују на служење војног рока у здравствене и опште-спасилачке организације, те оне за рехабилитацију инвалида и друге организације и установе које се баве делатношћу од општег интереса (које је одредио министар одбране крајем 2003), а по правилу у месту пребивалишта регрута. За време тог служења војник се у организацији или установи обучава по програму приправника одређене школске спреме и способљава, по програму обучавања грађана, за одбрану земље.

За СВР у ЦС тада већ има 395 установа у Србији, од којих су у Војводини 132, сврстаних у девет група цивилних институција. Служба се обавља у месту боравка регрута, дневно траје осам часова и сматра се друштвено корисним радом који је под надзором цивилних лица из тих организација – установа.



ГОВОР БРОЈКИ

Према званичним подацима МО, од децембра 2003. до децембра 2005. за цивилну службу одлучило се око 25.000 младића, од којих је тако одслужило војни рок око 39, чека на упут 25 и служило војни рок 36 одсто регрута. Највеће интересовање за СВР у ЦС је у том периоду било у војним окрузима у Београд (48%), Новом Саду (27%) и Нишу (25%).

Уз 25.000 регрута који су испунили законске услове за цивилну службу, око 3.600 регрута није или су сами повукли своје захтеве. За 364 војника прекинута је служење војног рока (0,04%), 2.035 регрута је повукло захтев (7,5%) и за 1.202 регрута је одбијен захтев (5%).

Бројке показују да посебне комисије при војним одселима немају дискреционо право одлучивања о захтеву регрута него да сваки захтев, сем оних који су у супротности са чланом 27.а Уредбе, позитивно решавају.

План и програм обучавања за одбрану земље војника у цивилној служби прописан је на основу члана 27. в Уредбе о вршењу војне обавезе. Документ дефинише циљ и задатке обучавања, обухвата општу и стручно-специјалистичку обуку која је, опет, подељена на две целине: заштита и спасавање и прва медицинска помоћ. Тим програмом планирана су укупно 84 наставна часа, од чега 40 предавања, а 44 сати практичног рада. Таквим односом се, међутим, не може рећи да је тежиште обуке на практичном раду и да су вежбе основни метод оспособљавања. То је посебно изражено у реализацији стручно-специјалистичке обуке, где је планирано 28 часова предавања (45,91%) и 33 часа практичне обуке (54,09%). Таквом практичном обуком војници се не могу стручно оспособити за извршавање задатака, што наводи на закључак да се ни основни циљ њиховог обучавања не може остварити.

Али, и после ступања на снагу поменутих измена, војнотериторијални органи су се сусрели са бројним проблемима који се могу се поделити у три групе.

У првој групи су недореченост и неусклађеност правних прописа који регулишу СВР у ЦС. На пример, то је широко тумачење термина "остали разлози савести", па посебне комисије, углавном, усвајају све захтеве регрута сем оних који имају сметње из члана 27.а Уредбе. Ту је и неусклађеност Уредбе и *Закона о Војсци* о року за доношење одлуке комисије по захтеву регрута за СВР у ЦС (Уредба предвиђа рок од 15, а Закон 60 дана за решавање). Различно одређени рокови за подношење захтева за СВР у ЦС (Закон предвиђа рок од 15 дана од пријема позива за регрутацију, а Упутство о примени одредаба Уредбе предвиђа да се захтев може поднети од увођења у војну евиденцију, па до осам дана по пријему позива за служење војног рока). Нејасна је надлежност органа за прекид служења војног рока војника који је у јединици поднео захтев за СВР у ЦС, па се не зна да ли је то војни одсек или старешина јединице. *Законом о Војсци* и Уредбом није прописано да ли регрути који се упућују на СВР у ЦС иду на одслужење у редовном упутном року (као и остали регрути) или могу да се упуте ван њега. Уз то, ниједним нормативним актом није одређено ко надзире (контролише) реализацију СВР у ЦС.

У другу групу проблема спадају они који се тичу рада посебних комисија. Ниједним актом нису прописани надлежности и упутство о раду посебне комисије и њених чланова, накнада за рад теолога, лекара и психолога, а који нису запослени у Војсци, те недостатак кворума за одлучивање због радних обавеза у предузећима где су запослени. Различно одређивање рокова за подношење захтева за ЦС ствара проблем у погледу одлучивања комисије када и у ком случају је захтев неблаговремен, односно који од ових рокова у пракси треба примењивати. Највећи проблем је у томе како донети само решења зато што чланови комисије, које доносе одлуку у решењу, не знају (нити је то прописано) да ли имају дискреционо право да одлуче да ли се разлози регрута у захтеву за цивилним служењем војног рока могу сматрати разлогом приговора савести или је само довољно да се регрут позове на своје право из Уставне повеље. Нејасно је и да ли војник по одлуци посебне комисије прекида СВР у јединици, односно да ли само наставља СВР у ЦС. Уз то, због краткоће рока доношења решења, посебан проблем представља кореспонденција између јединица и надлежне команде војног одсека зато што не постоје технички услови за брзо експедитивање поште.

И трећа група проблема: могућности и капацитети организација и установа нису, у последње време, усклађени са великим бројем поднетих захтева регрута за СВР у ЦС. Да би се тај проблем решио Војни одсек Нови Сад је у јуна 2004. предложио Министарству одбране да 228 нових организација и установа стави на постојећи списак. Предлог је размотрен 10 месеци касније, када је списак проширен са 132 на 321 организацију на територији Војводине, односно са 396 на 842 у Србији. Тиме је омогућено да се више регрута упуту на СВР у ЦС и смањи време њиховог чекања за упут. ■

(Наставак у следећем броју)

Мр Бранко БАБИЋ
Душан МАРИНОВИЋ